

**FEATURES OF THE JUDICIAL PROTECTION
OF FUNDAMENTAL HUMAN RIGHTS AND FREEDOMS UNDER
THE CONDITIONS OF MARITAL STATE IN UKRAINE**

**ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ОСНОВОПОЛОЖНИХ
ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ**

Litvinova I. F.

*Candidate of Legal Sciences, Associate
Professor at the Department
of Criminal Law and Procedure,
Faculty of Law
National Aviation University
Kyiv, Ukraine*

Літвінова І. Ф.

*кандидат юридичних наук, доцент
кафедри кримінального права
і процесу юридичного факультету
Національний авіаційний
університет
м. Київ, Україна*

Chaika K. O.

*a second (master's) level graduate
National Aviation University
Kyiv, Ukraine*

Чайка К. О.

*здобувачка вищої освіти другого
(магістерського) рівня
Національний авіаційний
університет
м. Київ, Україна*

З початку широкомасштабного вторгнення російської федерації на територію України 24 лютого 2022 року в нашій державі з'явилися особливі правила та обмеження прав і свобод людини, які були затверджені з метою забезпечення національної безпеки і державної стабільності, а також дотримання порядку в умовах воєнного конфлікту. Введення воєнного стану значною мірою вплинуло на всі соціально-культурні, політико-економічні та правові явища нашої країни, тому важливим питанням є адаптація правового поля до воєнної реальності для ефективного регулювання суспільних відносин. Належне функціонування судової гілки влади вимагає від судів і суддів спеціальної підготовки шляхом оперативного реагування на поточну обстановку та зумовить відновлення порушених прав та законних інтересів фізичних осіб, юридичних осіб та держави в цілому.

Запровадження воєнного стану призводять до специфічних обмежень для життєдіяльності громадян, в жодному разі не стосуються скасування таких безумовних прав, як: рівність громадян щодо конституційних прав і свобод та рівність перед законом; заборона позбавлення громадянства, права зміни громадянства; невід'ємне право

на життя; право на повагу до гідності людини; право на свободу та особисту недоторканність; право направляти індивідуальні/колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових/службових осіб цих органів; право на житло; рівні права і обов'язки подружжя у шлюбі та сім'ї; рівні права дітей; право на судовий захист; право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень; право знати свої права і обов'язки; незворотність дії в часі законів, нормативно-правових актів; право на професійну правничу допомогу; право не виконувати явно злочинні розпорядження чи накази; право не бути двічі притягненим до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення; презумпція невинуватості; право не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом [1].

Слід зазначити, що Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) містить вказівку на заборону відступу за умов виникнення надзвичайної ситуації від таких зобов'язань держави: гарантування права на життя (ст. 2 Конвенції), заборони катування чи нелюдського ставлення (ст. 3), заборони рабства чи підневільного стану (ч. 1 ст. 4) та заборони покарання без вказівки на те в законі (ст. 7 Конвенції) [2].

Отже, у контексті захисту прав і свобод людини у зв'язку з їх обмеженням в умовах введення воєнного стану окрім норм національного права, зокрема Основного Закону України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану», положення Конвенції, а також рішення Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) виступають основними правовими регуляторами даних суспільних відносин. Приписи даних нормативно-правових актів, перш за все, покликані забезпечувати такі принципи, як демократія, захист прав людини та верховенство права.

Судова процедура захисту прав та свобод людини є ключовою формою правосуддя та гарантує, що індивідуальні права та свободи будуть захищені від будь-яких порушень. Як вбачається зі змісту частини першої статті 55 та частини другої статті 64 Конституції України, права і свободи людини і громадянина захищаються судом, а також дане право на судовий захист не може бути обмежене навіть в умовах воєнного стану [1]. Отож, навіть незважаючи на вимоги реалій

сьогодення, система судових органів повинна здійснювати основну функцію, яка покладена на неї, а саме здійснення правосуддя.

В ст. 12² та ст. 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» закріплено положення щодо здійснення судочинства в період воєнного стану, а саме:

- суди діють виключно на підставі та в спосіб, які визначені законами України та Конституцією України;
- заборона обмежень повноваження судів, які визначені чинним законодавством України;
- повторно закріплене виключне повноваження судів на здійснення правосуддя;
- забороняється створювати надзвичайні та особливі суди;
- забороняється прискорення та скорочення будь-яких форм судочинства;
- передбачена в законний спосіб зміна територіальної підсудності справ у разі неможливості здійснення правосуддя, а також можливість зміни місцезнаходження судів [3].

Аналізуючи зміни, які вносяться до законів України, інших нормативно-правових актів та організаційно-розпорядчих документів вищих та колегіальних судових органів, таких як Верховний Суд та Рада судів України, чітко прослідковується тенденція до спрощення певних елементів судових процедур шляхом надання можливості проводити судові засідання з використання сучасних цифрових ресурсів, зміни територіальної підсудності справ у зв'язку з активними бойовими діями чи тимчасової окупації окремих територій нашої держави, відкладення розгляду справи у зв'язку з загрозою життю чи здоров'ю учасників судового процесу.

Вищесказане, перш за все, забезпечує безпечні умови для населення України, вільний доступ для захисту їх порушених прав та свобод, а також для ефективного функціонування судової системи, навіть в умовах бойових дій на певних територіях.

Разом з тим, на сьогоднішній день, зважаючи на принцип верховенства права, положення Конвенції та рішення ЄСПЛ, під час судового розгляду потрібно дотримуватись принципу незалежності та пропорційності таким чином, щоб заходи, вжиті під час дії воєнного стану, були рівнозначними до загрози та не перевищувати необхідних обмежень прав та свобод, тому важливим є об'єктивне прийняття рішення у справі з урахуванням конкретних обставин.

Так, у справі «Pieschowicz проти Польщі» Суд встановив, що національне законодавство повинно достатньою мірою визначити обсяг і спосіб здійснення дискреційних повноважень, наданих органами державної влади, щоб забезпечити особам мінімальний рівень захисту,

на який вони мають право відповідно до верховенства права в демократичному суспільстві, але у той же час вказав, що, вирішуючи, чи було втручання «необхідним», Суд розглядатиме межі розсуду, надані державним органам влади, але при цьому покладає на державу-відповідача обов'язок продемонструвати наявність відповідного соціального становища, що зумовлює втручання держави у реалізацію прав людини [4].

Таким чином, резюмуючи все вищесказане, можна стверджувати, що запровадження воєнного стану на території України стало причиною обмеження основних прав і свобод людини і громадянина. З огляду на це, національне законодавство та міжнародні акти регламентують певні гарантії охорони прав і свобод, включаючи судовий захист. Судова система у зв'язку з запровадженням воєнного стану зазнала суттєвих змін, але її ефективне функціонування має надзвичайну важливість, оскільки вона є основним механізмом правопорядку під час конфлікту, а також гарантує, що обмеження прав і свобод населення не стануть надмірними чи безпідставними.

Література:

1. Конституція України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 16.05.2023);

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод №995_004 04.11.1950 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 16.05.2023);

3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України № 389-VIII від 12.05.2015 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 16.05.2023);

4. Case OF PIECHOWICZ v. POLAND №20071/07 URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22002-2135%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22002-2135%22]}) (дата звернення: 16.05.2023).